

Vleeskens in Diest: De Doodslag¹

De doopboeken vertellen ons niet wanneer Judocus Vlesschers en Aldegundis Copermans geboren zijn. Rond 1645 mogen we vermoeden. Op 19 november 1667 gaan ze in ondertrouw om op 22 november te trouwen in de Sint Sulpitius. Getuigen zijn Daniele Marckx en Martino op de Beeck (S 209).²

De achternamen van de echtelieden zijn uit het gehoor en komen zo in verschillende varianten in de boeken voor. Wat uiteindelijk Vleeskens wordt, is nu eens Vlesschers, dan weer Vlees, Vleesch, Vliesch, Vleys (?), Vleesses en Vleeschers, en dan beperken we ons tot deze eerste generatie. Copermans wordt ook Coopermans, Kopermans en zelfs Coyermans.

De doopboeken vermelden negen kinderen en wie weet een bonus-kind. In een periode van twintig jaar worden geboren Anna Maria (27 augustus 1669; S 51), Henricus, Christina, Joannes, Ida, Maria Catharina, Paulus Arnoldus, Jacobus Judocus en Aldegundis (11 juni 1689; S 65). Mogelijk hoort ook Elisabeth Vleys daarbij, maar een geboortedatum is niet gevonden – wel de huwelijksdatum (1721).

Eenmaal lijkt Judocus te zijn vreemdgegaan. De moeder van Ida zou volgens het doopboek Elisabetha zijn in plaats van Aldegonda (S 112). Toch zijn in heel Diest geen goede gegadigden voor deze moederrol te vinden. De dienstdoende priester lijkt een slechte dag gehad te hebben, want het was niet zijn enige lapsus. Copermans wordt bij hem Kopermans en Judocus gewoon Josephus, maar die heette dan ook in de wandel ‘den Jos’.

De kindersterfte valt in dit gezin reuze mee. Henricus en Aldegundis overlijden vroeg en van Paulus Arnoldus horen we niets meer. De andere zes kinderen trouwen, meestal meermaals. Jacobus trouwt tweemaal en krijgt ten minste dertien kinderen, vooral meiden. Zijn twee jongens maken het niet lang, voor zover bekend. Joannes begint met een onwettig kind, trouwt tweemaal en krijgt dan nog vijftien kinderen. Hij is de stamhouder.

Judocus overlijdt 19 juni 1704, vermoedelijk ergens in de zestig jaar oud (S 164), Aldegonda op 20 maart 1719, ergens in de zeventig jaar (S 84).

Het Cohier van Diest 1686, dat een opsomming en waardeschatting bevat van ‘toutes les maisons, huttes et cabanes situées dans la ville de Diest’, stelt in zijn beschrijving van de Putterstraat: *Item seker leemes huijsken toebehoirende de tafele van den H. Geest, bewoont wordende door Joos Vleeskens, handtwercker van sijn ambacht, nijet beqaem om last te dragen. / Dit huijsken wordt gescat op hondert gulden ende die renderinge op*

¹ De meeste gegevens zijn ontleend aan het werk van Marie Vleeskens, die in de jaren tachtig de stamboom heeft uitgezocht, tot in Diest 1667. Zij heeft ook het Cohier van 1686 en de juridische akte van 1700 gevonden, en de laatste ook getranscribeerd zodat zij voor mensen die het oude schrift niet kennen te lezen is. Inmiddels zijn de oude parochieboeken – doop, huwelijk, begrafenis – digitaal toegankelijk gemaakt via het Rijksarchief in België (gebruik de ook gefotografeerde indexen) en is een overzicht van het Diestse archief te vinden in een doorzoekbaar EAD document: *Inventaris van het archief der Heren en van het stadsarchief van Diest*. De geschiedenis van Diest is onlangs beschreven in een driedelig werk van Michel Van der Eycken, *Diest: Het verhaal van een stad* (Jaarboek van de Vrienden van de Sint-Sulpitiuskerk vzw 2015, 2016 en 2017).

² S is de afkorting van Sint Sulpitius, de parochie; het getal duidt de bladzijde in het betreffende boek aan – doop, huwelijk, begrafenis.

drij guldens (128). We komen hier heel veel te weten. Het gezin heeft gewoond in de Putterstraat, nu de Leuvensestraat, en vermoedelijk in het arme deel, dus tussen de hoek Varkenmarkt/Paardenmarkt en de Leuvense poort. Ze woonden in een huisje van de Heilige Geest, de toenmalige sociale dienst. Het huisje zal niet veel geweest zijn, maar niet noodzakelijk omdat het een lemen huis was – dat was de technische term voor een vakwerkhuis en in die categorie vielen de meeste huizen in Diest. Het huisje is honderd gulden waard en moet drie gulden belasting opbrengen – daar gaat het in het Cohier om. Judocus, roepnaam Joos, is handwerker van beroep, vermoedelijk landarbeider – in 1700 hanteert hij de dorsvlegel. Dat hij *nijet beqaem* is *om last te dragen*, betekent niet dat hij deels invalide is, maar dat hij zo arm is dat hij geen belasting kan betalen.

Vijftien november 1700 slaat het noodlot toe. Den Jos slaat een van zijn zwagers met een dorsvlegel zodat deze negen december overlijdt. Zo te zien een verregaande vorm van opvliedigheid. Maar het verhaal gaat ook dat er meer aan de hand was. Een langdurige ruzie? Kon de zwager niet van zijn dochter afblijven? Of was deze dochter gewoon een kreng? Op zoek naar wat we niet te lezen krijgen, nemen we het verslag door dat gemaakt is van de getuigenverhoren.

Het verhoor op verzoek van de schout gaat over *den slagh ende quetsure gedaen aen den persoon van Lambrecht Copermans*. Een zekere heer Charel Gilloy, oud 24 jaar, legt de meest gedetailleerde getuigenis af:

Hij getuigt en verklaart naar waarheid te spreken, dat hij, getuige, vandaag omtrent elf uur voormiddag op de Varkensmarkt was bij de Putterstraat, en hij verklaart toen gehoord en gezien te hebben dat er iets van ruzie was in de genoemde Putterstraat tegenover het hert³ tussen de vrouw van de gewonde Lambrecht Copermans en het dochtertje van een zekere Joos Vleeskens, in de wandeling den Jos genoemd, en hij heeft vervolgens gezien dat het dochtertje de vrouw is nagelopen tot in haar huis en de deur heeft opengelopen en modder van de straat heeft genomen en naar binnen gegooid heeft, naar de genoemde vrouw, en dat het dochtertje toen de takkenbos⁴ die voor de deur stond beetpakte, en Lambrecht Copermans en zijn vrouw die takkenbos ook hebben vastgehouden en Copermans daar een stok heeft uitgetrokken en het dochtertje daarmee heeft weggejaagd en nagelopen, en dat op dat moment de genoemde Joos Vleeskens uit de schuur en de poort van het hert gekomen is met een dorsvlegel in de hand, op Copermans toegelopen is en hem met die dorsvlegel twee slagen op het hoofd heeft gegeven, zo ver en sterk dat Copermans van de tweede slag ter aarde is gestort, en dat de getuige toen op de vermelde Vleeskens is afgelopen om hem te beletten nog eens te slaan en dat hij – zo verklaart hij – tegen Vleeskens gezegd heeft: ‘Ho effe, je zou de man doodslaan met zo’n vlegel!’ en dat deze daarop antwoordde: ‘Nou, dan is de galg voor mij!’ of ‘Nou, dan hang ik maar!’

³ *Hert* of elders gespeld *herdt* slaat niet op het bekende beest, maar zal betekenen haard/haardstee, dat is woning/huis. Wat dan wel verwarrend is, is dat hier staat ‘tegenover het hert’, terwijl het huis nog niet genoemd is, alsof het Hert de naam is van een gebouw aldaar.

⁴ *Takkenbos*, de akte gebruikt hiervoor het woord *moetsart*, dat als zodanig niet te vinden is in de historische woordenboeken maar een dialectvorm zal zijn van *mutsaard*. Tante Marie Vleeskens leest hier het onbekende woord moetfart, een voor de hand liggende verwisseling van de zeventiende eeuwse /s/ en /f/.

De volgende getuige is Jan Maltis, oud 30 jaar. *Hij verklaart dat hij omtrent elf uur vandaag op de kruising van de Puttere poort en de Varkensmarkt stond en toen zag dat Joos Vleeskens uit de schuur van het hert kwam met een vlegel in de hand en daarmee op een zekere Lambrecht Copermans toeliep en hem met de genoemde vlegel twee slagen gaf waarvan één op het hoofd van genoemde Copermans. Erop afgaand zag hij dat Copermans een grote kwetsuur op het hoofd had, en hij hoorde dat men tegen Vleeskens zei dat hij de man zo zou doodslaan, en dat hij terugzei dat het dan de galg voor hem zou worden.*

Daarna verklaart Paulus Rummenaerts, oud omtrent 24 jaar, *dat hij omtrent elf uur vandaag op de kruising van de Putterse poort en de Varkensmarkt staande van verre zag dat het dochttertje van Joos Vleeskens met slijk of leem wierp naar het huis van Lambrecht Copermans, dat deze Copermans met een stok dit meisje naliep, en dat op dat moment Joos Vleeskens uit de schuur van het hert kwam met een vlegel in de hand en dat hij Copermans met die vlegel sloeg, zonder dat de getuige kon zien 'met het lopen van 't volck' waar de slagen vielen, maar dat hij daarna hoorde zeggen dat genoemde Copermans aan zijn hoofd gewond was.*

Vervolgens was François Snijders, oud ongeveer 40 jaar, aan de beurt. Hij verklaart *dat hij om ongeveer elf uur voor de middag op de Varkensmarkt was op de kruisstraat van de Putter poort en toen zag dat het dochttertje van Joos Vleeskens, in de wandeling den Jos genoemd, met een vuurketel vlak in het gezicht van Lambrecht Copermans zwaaide, dat de ketel op de raeme⁵ uit haar hand vloog, en zij onder enige worsteling daardoor viel, en dat hij zag dat het genoemde meisje toen naar het huis van deze Copermans liep en dat Copermans de dochter opnieuw wegduwde, naar haar toe ging en haar vastpakte, en dat hij zag dat Joos Vleeskens uit de schuur van het herdt kwam met een vlegel in de hand en met die vlegel Copermans twee slagen gaf waarbij de tweede slag terecht kwam op het hoofd, zoals hij zag, zo ver dat Copermans daarvan de wond in zijn hoofd ontving en daardoor neerviel.*

Ten slotte Lambrecht Copermans zelf, gewond liggend te bed in zijn huis, ongeveer 60 jaar oud. Hij verklaart *dat hij vandaag woorden heeft gehad met zijn zwager Joos Vleeskens en met de dochter van deze Vleeskens, onder andere omdat zij hem soo qualijck toesprak. Hij verklaart dat hij haar een lappe met de hand gegeven heeft omtrent elf uur voor de middag, toen hij haar tegenkwam.⁶ En dat daarna genoemde dochter aarde wierp in zijn huis en ook van plan was⁷ een stok te trekken uit de takkenbos die voor zijn deur stond. Hij verklaart dat hij haar de stok die zij uit de takkenbos getrokken had, heeft afgenomen en haar met de arm neder geswenst heeft op de grond en dat op dat moment de genoemde Joos Vleeskens uit de schuur van het herdt kwam met een dorsvlegel in de hand en hem daarmee twee slagen gaf, de eerste op de linker schouder en de tweede op zijn hoofd, waardoor hij een wond aan zijn hoofd gekregen heeft, dat hij op de grond gevallen is in duijselinge van sijn selven.*

⁵ 'Op de raeme': tegen het kozijn? Geen idee. De getuigenis gaat hier heel snel. Blijkbaar is Lambrecht na het vallen van de ketel op haar afgegaan, hebben ze geworsteld en is zij daardoor gevallen.

⁶ Hier staat 'dit passerende'. Een alternatieve verklaring kan zijn dat het betekent 'daarna'.

⁷ 'Van plan was'. Tante Marie laat hier een plek open in haar transcriptie. Er staat *vermijnende*. Het 'van plan was' zal zeker ook inhouden 'en bezig was om'.

Tenslotte is er een verklaring van een dokter en een chirurgijn van ruim drie weken later, d.d. 9 december 1700,⁸ getekend door J. Mintu (Minty?) en Ludovicus Peeters, die ik niet woord voor woord kan lezen maar waaruit in ieder geval duidelijk wordt dat hij is gestorven aan een hoofdwond recht boven de temporale kwab, die het gevolg is van een slag op zijn hoofd.

Voor zover bekend hebben dit getuigenverhoor en deze doktersverklaring niet geleid tot een gerechtelijke vervolging van Joos Vleeskens. Ieder kan zijn/haar eigen conclusie trekken. Okay, het was een uit de hand gelopen ruzie, maar ging het echt om een vuilgebekte meid of sleepte 'dit' al enige tijd. Trouwens, was het Ida van twintig of Maria Catharina van achttien? Het was in ieder geval niet wat wij een 'dochtertje' noemen. Kon Lambrecht niet van Marie afblijven? Was zijn vrouw stinkend jaloers op die mooie meid? Of waren die lui van de overkant gewoon arrogante kwallen? [Staat er in de doktersverklaring echt dat Lambrecht schepen was?!] Wie kreeg er eigenlijk ruzie met wie? Zij met zij of hij met zij of hij met hij? En wie begon eigenlijk om elf uur? Lambrecht die het al helemaal zat was na het gesprek met Joos, en Marie in het voorbijgaan een klap gaf? Marie die het helemaal had gehad met de overburen en te keer ging tegen haar tante? En wat waren haar wapenen? Modder, een ijzeren ketel of een takkenbos? Lambrecht geeft in ieder geval toe dat hij haar uiteindelijk de baas was. Maar lag zij toen op de grond? Of werd het een achtervolging door de Putterstraat? Zat den Jos al de hele tijd te kijken achter het raam, opgefokt van jewelste? Of kwam hij op het lawaai af? Had hij die dorsvlegel in zijn hand omdat hij aan het dorsen was, of had hij hem van de muur gegrist omdat hij wist wat hij ging doen... Hadden ze maar een camera opgehangen.

Diest is in de tweede helft van de zeventiende eeuw geen prettige plek om te wonen. De lakenindustrie waarmee Diest was groot geworden, is al ruim honderd jaar voorbij en nieuwe bedrijvigheid op enige schaal is niet gevonden. Het land verkeert permanent in oorlog en telkens worden weer andere compagnieën in Diest gelegerd, op kosten en ten koste van de burgerij. De pest komt in 1668 voor het laatst langs, maar de rode loop (dysenterie) blijft en maakt evengoed honderden slachtoffers. Aan het eind van de eeuw heeft Diest zo'n 4.800 inwoners. Meer dan een kwart is arm en in crisisjaren behoeftig. In 1654 (1659?) schrijft de gemeente aan de Staten van Brabant dat een groot deel van haar inwoners *sijn gecomen tot sulcken armoede dat sij moeten geholpen worden met de middelen van den Heyligen Geest*.⁹

⁸ Cornelis Vleeskens noemt in zijn *Sittings for a Family Portrait* (Post Neo: Melbourne 1988), blad 25, als datum 10 februari. Dit is onjuist. /10br/ of /10ber/ was een gebruikelijke aanduiding van de maand december. Vóór /10br/ staan drie tekens: /ix', romeinse cijfers met een haakje om het rangtelwoord aan te geven: negende. Overigens, het getuigenverhoor is gedateerd op de vijftiende november, maar helemaal zeker over de maand ben ik niet. Het gaat wel om een najaarsmaand /br/, maar staat er een acht of een negen voor (october/november)?

⁹ Een onderzoek is nooit af. We zouden graag weten waar in de Putterstraat Joos en Aldegonda gewoond hebben. Waarschijnlijk biedt het Cohier van 1686 uitkomst, omdat daarin immers alle huizen en huisjes per straat beschreven staan, in volgorde (!). Misschien bestaat er ook een overzicht van de woningen die de Heilige Geest in Diest bezat. Over het huis dat Lambrecht Copermans in de Putterstraat bezat is meer te vinden in akte 2153 van het archief.

We zouden ook graag de stukken van het onderzoek naar de doodslag inzien. De inventaris van het archief meldt onder nummer 2540 en onder titel 'De schout van de stad Diest tegen Joos Vleeschkens

wegens de slag met dodelijke afloop toegebracht aan Lambrechts Copermans. 1700' dat er twee stukken aanwezig zijn. Is helderheid te krijgen over de juridische afloop van deze zaak? Ook verdient de doktersverklaring nader onderzoek, want die was in de kopie van kopie die ik voor mij had, moeilijk te lezen. Wat staat er precies?

Via de parochieboeken en de inventaris van het archief is wie weet meer te weten te komen over het milieu waarin Joos en Aldegonna verkeerden.

Mocht je de doodslag ter plekke willen beleven, boek dan de hoekkamer van hotel De Franse Kroon. Je hebt dan zicht op het kruispunt waarbij alles zich heeft afgespeeld. De Fransche Croon bestaat al eeuwen, en was in 1700 in vol bedrijf (akte 2537 van het archief, d.d. 1696).